

เหตุผลในการวินิจฉัยคดี

กระบวนการพิจารณาคดีในศาลยุติธรรมนั้น คำพิพากษานั้นว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดโดยเฉพาะคำพิพากษาของศาลฎีกาซึ่งกล่าวกันว่าเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน เพราะเป็นการชี้ขาดตัดสินคดีซึ่งคู่ความแต่ละฝ่ายได้ต่อสู้กันมาอย่างหนัก ด้วยสติปัญญา ไหวพริบ และเหตุผลทั้งข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง ในอันที่จะจงใจให้ศาลคล้อยตาม คู่ความและผู้เกี่ยวข้องในคดีจึงต่างก็รอคอยผลขั้นสุดท้าย คือการวินิจฉัยชี้ขาดของศาลว่าจะตัดสินคดีอย่างไร และให้ฝ่ายใดเป็นผู้ชนะคดี ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากยิ่งสำหรับผู้พิพากษา เพราะจะต้องใช้ความละเอียดถี่ถ้วนในการพิเคราะห์คำพยานทั้งสองฝ่าย ซึ่งต้องใช้สติปัญญาเป็นอย่างมาก นอกจากนี้จะต้องยกเหตุผลขึ้นมาปรับแก้คดีให้กระจ่างแจ้ง ถูกต้อง และสมเหตุสมผล ดังจะเห็นได้จากหลักแห่งการวินิจฉัยคดีในคัมภีร์อินทภาษ ซึ่งกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

"... อนึ่ง อำมาตย์ผู้พิพากษาศักดิ์สินคดีนั้น พึงพิเคราะห์ทั้งสองจำนวนแห่งใจทุกจำเลยจงละเอียด ให้รู้วาทะขอหาและคำให้การ ข้อนั้นพิรุณ ข้อนั้นเป็นใจความ ข้อนั้นเป็นผลความ ถ้าใจความพิรุณและจำนวนอันอยู่ บ มีแจ้งจริง ควรชี้กให้ชี้ก ควรสืบให้สืบ เอาความจริงมาประกอบจำนวนจงได้

อนึ่ง ให้พิเคราะห์คำพยาน จะต้องด้วยมูลความในประเด็น ข้ออ้างหรือไม่ต้องด้วยข้ออ้าง ฯลฯ จะฟังได้หรือไม่ได้ประการใด ก็ให้พิจารณาพิพากษาชำระให้ถูกต้อง ฯลฯ

อนึ่ง ให้ผู้พิพากษาจัดเอาฟ้องแห่งใจทุก และคำให้การแห่งจำเลยเป็นเสมือนที่ตั้งแห่งต้นไม้ เอาข้อหาคำให้การซึ่งรับกันใน

ส่วนนั้นเป็นเสมือนรากแก้ว ข้อที่มีรับกันอันเป็นใจความของใจทก
 จำเลย ระบุอ้างนั้นเป็นเสมือนค่าคบอันใหญ่ ส่วนข้อที่มีรับกันอันเป็น
 ผลความของใจทกจำเลยที่ระบุอ้างนั้นเป็นเสมือนสาขากิ่งก้านเล็ก
 น้อย เอาคำสักขีพยานซึ่งสมในมูลคดีข้ออ้างนั้นเป็นเสมือนแก่น เอา
 กระแสความซึ่งในสำนวนนั้นเป็นเสมือนใบ เอาถ้อยคำตึงคำค้ำที่
 จะสนับสนุนเพิ่มเติมสำนวนควรจะชักจะสืบนั้น เสมือนเปลือก เอา
 ถ้อยคำตึงคำค้ำนอกสำนวน ซึ่งมิควรจะได้ส่วนนั้นเป็นเสมือนไม้
 กาฝาก ฯลฯ

อนึ่ง ให้อำมาตย์ผู้พิพากษาใคร่ครวญดูสำนวนแห่งใจทกจำเลย
 ให้เห็นข้อแพะและข้อชนะจงประจักษ์แจ้ง แล้วจึงพิพากษาคัดสินข้อคดี
 นั้น ประดุจตั้งอาคารแห่งเหยี่ยวอันร้อนอยู่ในอากาศ คอยแลดูหมู่
 มัจฉาชาติในมหานที และเหยี่ยวนั้นครั้นเห็นปลาอันว่ายอยู่ประจักษ์
 แก่จักชุนแล้ว ก็ร่อนลงมาโฉบฉาบเอาปลาได้ด้วยกรงเล็บของตน
 เหยี่ยวนั้นก็ใ้บริโภคเป็นโภชนาหารและมีอุประมาฉันใด ให้ผู้พิพากษา
 เล็งดูกระทงใจความซึ่งจะแพะและชนะหมายให้แม่นยำแก่ใจ แล้ว
 ให้จับเอากระทงความนั้นขึ้นวินิจฉัย และข้อความอันใดเป็นแต่เพียง
 ใบกิ่งก้าน กาฝาก สาขานี้ให้พิพากษาชำระตัดรอนเสียให้ย่อยยับแล้ว
 จับเอาแต่ใจความและสถานรากแก้วยึดไว้ จึงจะพิพากษาคำความ
 นั้นตายได้ ฯลฯ" (๑)

(๑) พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, องค์ธรรมสี่ประการของผู้พิพากษา
 ตระลาการ, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์
 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๐), หน้า ๓๑.

จะเห็นได้ว่าหลักแห่งการวินิจฉัยคดีอื่น เก่าแก่นี้ยังคงใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย เพราะเป็นสัจธรรม ซึ่งใครจะปฏิเสธเสียมิได้ว่ามีความดีเด่นทั้งในแง่ของภาษาอันงดงามและหลักการอันสูงส่งซึ่งชี้ให้เห็นอย่างกระจ่างชัดว่าการวินิจฉัยคดีจักต้องอาศัย เหตุผลอันแจ่มประจักษ์และตรง เป้าหมายที่สุด จึงจะพิพากษาคดีได้ถูกต้องปราศจากข้อสงสัยทั้งปวง นอกจากนี้ยังมีข้อแนะนำในการเรียงคำพิพากษาที่นำศึกษาถึงว่า :

"การเรียงคำพิพากษาเป็นกิจสำคัญอย่างหนึ่งในหน้าที่ผู้พิพากษา ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้พิพากษาที่ดีนั้น มิใช่แต่เพียงตัดสินความไต่ยุติธรรม และถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น จักต้องตัดสินให้ผู้ใดยื่นได้ฟังเห็นด้วย ว่าคำตัดสินนั้นเป็นยุติธรรมและชอบด้วยกฎหมาย การที่จะให้ได้ผลอย่างนี้ ก็คือ จักต้องชี้แจงแสดง เหตุผลแห่งการตัดสินให้ชัดเจน บทกฎหมายหรือคดีแบบอย่างหรือหลักกฎหมายที่ควรยกขึ้นอ้าง จะนำมาปรับแก้คดีได้หรือประการใด ควรกล่าวอธิบายไว้ เมื่อผู้กรณีได้ฟังคำพิพากษาแล้ว ให้ทราบได้ว่าเขาชนะหรือแพ้ในประเด็นข้อใดและ เพราะเหตุใด การเรียงคำพิพากษาโดยไม่แจงเหตุผล กล่าวความรวบหัวรวบหางให้ฝ่ายโน้นแพ้ ฝ่ายนี้ชนะ อาจเป็นเหตุให้ผู้ถูกความเห็นไปว่า เขาไม่ได้รับความยุติธรรม

ส่วนคำพิพากษาในชั้นศาลสูง ก็มีข้อสำคัญที่ต้องพึงเล็งเช่นเดียวกันคือ ประเด็นข้อพิพาทใดที่ศาลล่างวินิจฉัยไว้ และผู้กรณีโต้เถียงขึ้นมา ย่อมเป็นประเด็นที่ศาลสูงจักต้องวินิจฉัย ในการวินิจฉัยประเด็นข้อพิพาทเหล่านี้ เมื่อจะคงยืน หรือกลับ แก่ประการใด ศาลสูงควรยกเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยขึ้นชี้แจง พร้อมด้วยหลักฐานให้ชัดเจน โดยพึงเล็งพยายามให้เป็นที่ยอมรับแก่ผู้พิพากษาศาลล่าง และผู้กรณีว่า ศาลสูงกลับ แก่ คำพิพากษาศาลล่างหรือคงยืนเพราะเหตุใด

อนึ่ง ในการวินิจฉัยประเด็นข้อพิพาทใด ๆ ไม่ว่าในชั้นศาล
ล่างหรือศาลสูง ถ้าเป็นข้อกฎหมายก็ควรยกบทกฎหมายหรือคดีแบบ
อย่างหรือหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายอ้างอิงไว้ด้วย ถ้ามีคำพิพากษาซึ่ง
ประกอบด้วยเหตุผลและหลักฐานเช่นนี้ ย่อมทำให้คู่กรณีมีความเลื่อม
ใสและเป็นบรรทัดฐานต่อไป”(๒)

หลักการเรียงคำพิพากษาข้างต้นนี้ ก็ได้เน้นถึงการให้เหตุผลแห่ง
การวินิจฉัยคดีว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพื่อให้คู่กรณีทราบว่าเขาชนะหรือแพ้ใน
ประเด็นข้อใด เพราะเหตุใด ส่วนศาลสูงนั้น ถ้าจะกลับจะแก้คำพิพากษา
ของศาลล่าง ก็จะต้องหักล้างเหตุผลของศาลล่างให้ตก เพื่อให้คู่กรณีเลื่อมใส
และถือ เป็นบรรทัดฐานต่อไป

๑. วิวัฒนาการของการพิพากษาคดี

การพิพากษาคดีในอดีต สมัยที่มีการปกครองระบอบราชาธิปไตย
(monarchies) การพิพากษาคดีเป็นไปตามแบบอนุญาโตตุลาการ
(arbitrary) กล่าวคือ ผู้พิพากษาจะนั่งปรึกษาคดีด้วยกัน ถ่ายทอดความ
ในใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้การตัดสินคดีเป็นไปโดยเอกฉันท์ ต่างก็จะประนี
ประนอมความคิดเห็นของแต่ละคน เพื่อให้การวินิจฉัยลงรอยเดียวกัน และ
เสียงส่วนน้อยจะถูกบังคับให้ต้องยอมตามเสียงส่วนมาก แต่ในระบอบการ
ปกครองแบบสาธารณรัฐ (republic) ซึ่งเริ่มต้นขึ้นที่นครรัฐของกรีกและ
โรม ผู้พิพากษาแต่ละคนไม่ต้องเข้าที่ประชุมเพื่อปรึกษาหารือ ต่างคนต่าง
ให้ความคิดเห็นและชี้ขาดคดีโดยเลือกเอาทางหนึ่งในสามทางคือ "ข้าพเจ้า
ขอปล่อยตัวจำเลยให้พ้นผิด ข้าพเจ้าตัดสินลงโทษ และไม่ปรากฏหลักฐาน

(๒) ข่าวศาล, เล่ม ๒, ฉบับที่ ๒๗, (๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕)

ชัดเจนพอสำหรับข้าพเจ้า" (I absolve, I condemn, it does not appear clear to me) เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะประชาชนเป็นผู้ตัดสินหรือได้รับการสมมติให้เป็นผู้พิพากษา เราเรียกการพิพากษาคดีในระบบนี้ว่า เป็นระบบลูกขุน (jury) โดยเหตุที่ประชาชนเป็นคนสามัญมิใช่ผู้เชี่ยวชาญในทางกฎหมาย วิธีการพิพากษาคดีด้วยการประชุมปรึกษากันแบบอนุญาโตตุลาการจึงไม่เหมาะสมสำหรับพวกเขา เพราะหลักกฎหมายมีความลึกซึ้งและยุ่งยากเกินกว่าที่พวกเขาจะเข้าใจได้ จึงจำเป็นต้องมีข้อเท็จจริงเพียงอันเดียวที่เสนอต่อเขา และเขาจะต้องชี้ขาดเพียงข้อเดียว โดยพิจารณาเพียงว่า เขาควรจะตัดสินลงโทษหรือปล่อยตัวจำเลยให้พ้นผิด หรืองดการพิพากษาคดีอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

ชาวโรมันเป็นพวกแรกที่เริ่มต้นสร้างรูปแบบของการดำเนินคดีและการพิพากษาคดีขึ้น และได้ก่อตั้งหลักอันหนึ่งที่ว่า ข้อพิพาทแต่ละอันควรจะมีรูปแบบการดำเนินคดีของมันเองโดยเฉพาะ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้อง มีแบบของคำพิพากษา และจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้มีวิธีการซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ ซึ่งประชาชนอาจมีได้เสมอ ก่อนที่เขาจะลงความเห็น^(๓) การพิพากษาคดีในระบบราชาธิปไตย และในระบบสาธารณรัฐ ได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับตราบจนกระทั่งทุกวันนี้ ในบางประเทศก็ตัดสินคดีโดยองคคณะผู้พิพากษาที่ประชุมปรึกษารือกันแล้ววินิจฉัยชี้ขาดตามแบบอนุญาโตตุลาการสมัยดั้งเดิม ได้แก่ประเทศในภาคพื้นยุโรปบางประเทศก็ตัดสินคดีโดยใช้แบบอนุญาโตตุลาการและแบบลูกขุนผสมกัน เช่นในประเทศอังกฤษ และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแองโกลแซกซอนอื่น ๆ กล่าวคือ คณะลูกขุนซึ่งมาจาก

(๓) Baron de Montesquieu, *The Spirit of Laws, The Great Legal Philosophers* (Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1959), p. 165

ราษฎรสามัญเป็นผู้ชี้ขาดและลงความเห็นว่าจำเลยกระทำผิดหรือไม่ (guilty or not guilty) ส่วนผู้พิพากษาซึ่งเป็นนักกฎหมายจะเป็นผู้ตัดสินว่าจำเลยนั้นกระทำผิดตามกฎหมายบทใด ทั้งนี้เป็นไปตามภาษิตกฎหมายโรมันที่ว่า "ศาลมีหน้าที่แต่จะปรับบทกฎหมาย มิใช่เป็นผู้บัญญัติกฎหมาย" (judicis est jus dicere, non dare) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คณะลูกขุนมีหน้าที่ตัดสินปัญหาข้อเท็จจริง ส่วนข้อกฎหมายเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาที่จะวินิจฉัย โดยเฉพาะ

สำหรับการพิพากษาคดีในประเทศไทยนั้นได้พิพากษาโดยองค์คณะผู้พิพากษาตามแบบอนุญาโตตุลาการดั้งเดิม ทั้งนี้ภายใต้พระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ โดยมีได้มีการนำเอาระบบการพิจารณาคดีแบบลูกขุนของอังกฤษมาใช้เลย ทั้งนี้เพราะ เราถือเป็นนิติราชประเพณีตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ตลอดมาจนถึงปัจจุบันว่าเป็นพระราชภารกิจขององค์พระมหากษัตริย์โดยตรงที่จะทรงเป็นผู้พิจารณาพิพากษารรคดีของราษฎร ซึ่งกว่านั้นราษฎรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยและความระลึกในหน้าที่ของพลเมืองยังมีไม่เพียงพอที่จะเป็นลูกขุน อนึ่ง คำว่า "ลูกขุน" ซึ่งเป็นราษฎรสามัญของอังกฤษต่างกับลูกขุนในระบบศาลไทยดั้งเดิม ซึ่งถือว่าเป็นผู้พิพากษาอาชีพประเภทหนึ่งนั่นเอง

ในระบบกฎหมายอังกฤษ คำพิพากษาของศาลทุกระดับมีผลผูกพันศาลนั้นเองและศาลล่างเสมือนเป็นกฎหมาย โดยแต่ละศาลต้องถือปฏิบัติวินิจฉัยรรคดีอันมีรูปคดีทำนองเดียวกันที่ขึ้นมาสู่ศาล ในแนวเดียวกันกับที่เคยวินิจฉัยมาแล้ว เรียกตามภาษากฎหมายว่า "stare decisis" ส่วนระบบกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ที่ใช้ประมวลกฎหมาย โดยเฉพาะของฝรั่งเศสนั้น คำพิพากษาเพียงแต่มีผลสูงใจศาลให้ถือปฏิบัติตาม ในการวินิจฉัยคดีอันมีรูปคดีทำนองเดียวกัน และต้องเป็นคำพิพากษาที่ศาลได้พิจารณาใน

แนวเดียวกันนั้นมากมาครั้ง จนถึงได้ว่าเป็นทางปฏิบัติของศาลนั้น ๆ แล้ว สำหรับระบบการศาลไทย ก็ถือว่าคำพิพากษาของศาลสูงมีน้ำหนักสูงใจให้ศาลล่างปฏิบัติตาม ทั้งนี้คำพิพากษาของศาลสูงนั้น ๆ ต้องมีส่วนที่เด่นด้วย กล่าวคือ เหตุผลแห่งคำวินิจฉัยหนักแน่นและปรับบทกฎหมายและตีความหมาย ได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย(๔)

๒. หลักการวินิจฉัยคดี

ในการวินิจฉัยคดีมิใช่เพียงแต่การพิจารณาหาเหตุผลหรือวินิจฉัยเหตุผลตามความหมายทางตรรกวิทยาเท่านั้น แต่หลักแห่งกฎหมาย (legal rules) ความคิด (ideas) และแนวทางความคิด (concepts) จะต้องแจ่มชัดอยู่ในถ้อยคำที่ใช้ด้วย ดังนั้นเหตุผลในกฎหมายจึงไม่ตกอยู่ในหลักเกณฑ์ตายตัวของตรรกวิทยา ไม่แต่เท่านั้น หลักและแนวความคิดทางกฎหมายก็ไม่ตายตัวและสามารถยืดหยุ่นได้ ซึ่งผู้พิพากษาอเมริกันชื่อนามชาวอเมริกันชื่อ โฮมส์ (Holmes) ได้กล่าวไว้ด้วยถ้อยคำที่ชัดเจนที่สุดว่า "ชีวิตของกฎหมายไม่ใช่ตรรกวิทยา แต่เป็นประสบการณ์" (the life of the law has not been logic; it has been experience.)⁽⁵⁾ อย่างไรก็ตามได้มีผู้พิพากษาชาวอเมริกันผู้มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งชื่อคาร์โดโซ (Cardozo) โต้แย้งว่า "... แต่โฮมส์ก็ไม่ได้บอกกล่าวแก่เราว่า ตรรกวิทยามักถูกละเลย

(๔) ธานินทร์ กรัยวิเชียร การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๑), หน้า ๕๖-๕๗

(๕) Lord Lloyd of Hampstead, Introduction to jurisprudence (London: Stevens & Sons, 1972), p. 730

เมื่อไม่มีประสบการณ์ (But Holmes did not tell us that logic is to be ignored when experience is silent)⁽⁶⁾ คาร์โด้โซเชื่อว่าเหตุผลเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการวินิจฉัยคดี ดังนั้น ตรรกวิทยาซึ่งเป็นหลักแห่งเหตุผลจึงมีส่วนช่วยในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีอยู่มาก ไม่ควรที่เราจะมองข้ามไปเสีย

สิ่งสำคัญในคำพิพากษาอีกอย่างหนึ่งก็คือ ภาษาที่ใช้ในคำพิพากษาโดยปกติ ภาษากฎหมายจึงต้องแจ่มชัด แต่มีใช้เรียบซาดเหมือนหลักเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์ มีผู้เปรียบว่าเหมือน "เนื้อผ้าที่โปร่งใส" (open texture)⁽⁷⁾ และควรใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตามธรรมดาในการวินิจฉัยคดี ผู้พิพากษาจะต้องประยุกต์ถ้อยคำของกฎหมายเพื่อแก้ปัญหที่เกิดขึ้น และบังเกิดเป็นหลักกฎหมาย ซึ่งแจ่มชัดด้วยถ้อยคำ หลักกฎหมายมิใช่หลักภาษาหรือหลักของตรรกวิทยา แต่เป็นหลักเพื่อการตัดสินใจคดี (rules for deciding) ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางกว่า

รวมความแล้ว ผู้พิพากษาจึงต้องให้เหตุผลอย่างกระจ่างแจ้งและรัดกุม ซึ่งนับว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่งของผู้พิพากษาที่จักต้องทำให้คำพิพากษาของตนงดงามทั้งในแง่ของเหตุผลและในแง่ของภาษา ซึ่งเรียกว่า "ศิลปะของการพิพากษาคดี" (The Art of judgment)⁽⁸⁾

(6) Benjamin N. Cardozo, The Nature of the judicial Process (New Haven: Yale University Press, 1957), p. 33

(7) See F. Waismann, on "Verifiability" in Logic and Language (ed. A.G.N. Flew), I, p. 119

(8) Lord Denning, Foreward, The Art of judgement (London: Stevens & Sons, 1962), p. vii-viii.

แต่อย่างไรก็ดี มิใช่ว่าคำพิพากษาจะงดงามด้วยเหตุผลและภาษา
 เสมอไป ซึ่งทั้งนี้เราต้องยอมรับว่าผู้พิพากษามีระดับความสามารถและประสบการณ์
 ที่แตกต่างกัน ความผิดพลาดและความบกพร่องในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีจึงเกิด
 ขึ้นได้เสมอ ซึ่งหากเป็นคำวินิจฉัยของศาลล่าง คุณความก็อาจโต้แย้งคัดค้าน
 ต่อศาลสูงได้ ดังภาษิตกฎหมายโรมันที่ว่า "ความสุจริตและความบริสุทธิ์ของ
 ผู้พิพากษานั้นจะยกมาเถียงไม่ได้ แต่ส่วนคำตัดสินของเขานั้น คุณความอาจ
 คัดค้านว่าผิดกฎหมายหรือข้อเท็จจริงได้" (de fide et officio judicis
 nou recipitur quaestio sed de scientia sive sit error
 juris sive facti.) แต่หากคำวินิจฉัยของศาลสูงผิดพลาดแล้ว คุณความ
 ก็ไม่อาจเอี่ยวมาแก้ไขได้เลย ดังนั้นผู้พิพากษาจึงต้องใช้ความพิถีพิถะระหัด
 ในการตัดสินชี้ขาดคดี และพยายามที่จะให้คำพิพากษานั้นกระจ่างชัดทั้งในด้าน
 ภาษาและในด้านเหตุผล มิให้มีข้อผิดพลาดดังกล่าวแล้ว ทั้งนี้เพื่อความ
 ยุติธรรมดำเนินไปด้วยดี สมดังภาษิตกฎหมายโรมันที่ว่า "ตุลาการควรคำนึง
 ถึงความยุติธรรมเสมอ" (judex aequitatem semper spectare debet)

๓. การให้เหตุผลในคำพิพากษา

ในปัจจุบัน ผู้พิพากษาไม่มีอำนาจบัญญัติกฎหมาย (legislative
 power) แต่มีความผูกพันที่จะต้องตัดสินคดีตามกฎหมายเท่านั้น ตามประมวล
 กฎหมายนโปเลียน (Code Napoléon) และประมวลกฎหมายอาญาของ
 เบลเยียม (The Belgian Penal Code) ได้มีหลักเกณฑ์ที่ว่าด้วยความ
 ผิดฐานปฏิเสธความยุติธรรม (the offence of denial of justice)
 กล่าวคือ มาตรา ๔ แห่งประมวลกฎหมายนโปเลียน และมาตรา ๒๕๘ แห่ง
 ประมวลกฎหมายอาญาของ เบลเยียม บัญญัติว่า "การฟ้องคดีข้อหาปฏิเสธ
 ความยุติธรรมอาจถูกนำมาใช้ต่อผู้พิพากษาซึ่งปฏิเสธที่จะตัดสินคดีโดยอ้างว่า
 กฎหมายไม่มี กฎหมายเคลือบคลุม หรือกฎหมายที่มีอยู่ไม่เพียงพอแก่การตัดสิน"

(A prosecution for denial of justice may be brought against the judge who refuses to judge who refuses to judge on the pretext that the law is silent, obscure or insufficient) (9) ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยก็ได้บัญญัติเรื่องนี้ไว้ใน มาตรา ๑๓๔ ว่า "ไม่ว่าในกรณีใด ๆ ห้ามมิให้ศาลที่รับฟ้องคดีไว้ ปฏิเสธไม่ยอมพิพากษาหรือมีคำสั่งชี้ขาดคดีโดยอ้างว่าไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่คดี หรือว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จะใช้บังคับนั้น เคลือบคลุม หรือไม่บริบูรณ์" ข้อนี้แสดงว่ากฎหมายบังคับให้ผู้พิพากษามีหน้าที่ปรับบทกฎหมายแก่คดี พร้อมทั้งให้เหตุผลแห่งการปรับบทกฎหมายนั้น ๆ ด้วย ดังจะเห็นได้จาก มาตรา ๑๔๑ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งบัญญัติว่า "คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลให้ทำเป็นหนังสือ และต้องกล่าวหรือแสดง ... ฯลฯ... (๕) เหตุผลแห่งคำวินิจฉัยทั้งปวง" นอกจากนี้ มาตรา ๑๔๖ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็บัญญัติว่า "คำพิพากษาหรือคำสั่งต้องมีข้อสำคัญเหล่านี้เป็นอย่างน้อย ... ฯลฯ... (๖) เหตุผลในการตัดสินทั้งในปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ดังนั้น ในการตัดสินคดี ผู้พิพากษาจึงต้องพิเคราะห์ข้อเท็จจริงจากคำพยานทั้งสองฝ่ายว่าควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ ด้วยเหตุผลอะไร และข้อกฎหมายที่ทั้งสองฝ่ายยกขึ้นอ้างอิงหรือข้อกฎหมายอื่นที่ศาลยกขึ้นปรับกับคดีนั้น ศาลเห็นสมควรเป็นประการใด และเพราะเหตุผลอันใด

การให้เหตุผลในคำพิพากษาจึงแยกพิจารณาออกได้เป็น ๒ กรณีคือ:

๑. การให้เหตุผลในปัญหาข้อกฎหมาย
๒. การให้เหตุผลในปัญหาข้อเท็จจริง

(9) CH. Perelman, The Idea of justice and the Problem of Argument, translated from French by John Petrie (London: Routledge & Kegan Paul, 1963), p. 90

(๑) การให้เหตุผลในปัญหาข้อกฎหมาย

โดยปกติในการวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายนั้น ศาลจะไม่ให้เหตุผลว่าเหตุใดกฎหมายจึงบัญญัติไว้เช่นนั้น หากแต่จะให้เหตุผลแห่งคำวินิจฉัยว่าข้อพิพาทนั้น ต้องปรับด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมายบทใด หรือไม่อาจปรับด้วยบทกฎหมายนั้น ๆ ได้เท่านั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๒๓/๒๕๐๘ จำเลยยื่นฟ้องและว่าเจ้าพนักงานขณะปฏิบัติงานตามหน้าที่ว่า "ปลัดนิกรนี้จะเป็นบ้าหรืออย่างไร มาขัดขวางกลิ่นแก๊สจำเลย ทำงานไปโดยเลือกที่รักมักที่ชังไม่ให้ความเป็นธรรม พยายามกลิ่นแก๊สจำเลยคนเดียว พยายามกลิ่นแก๊สจำเลยมาหลายครั้งแล้ว" ถ้อยคำและกิริยาเช่นนี้เป็นการดูหมิ่นเจ้าพนักงานซึ่งกระทำการตามหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๓๖ การกล่าวเช่นนี้ไม่ใช่เป็นการกล่าวในลักษณะต่อว่าด้วยความสุจริต ที่จะยกขึ้นอ้างให้พ้นผิด

ข้อสังเกต ประโยคสุดท้ายของคำพิพากษานี้ เป็นการให้เหตุผลของศาลฎีกาโต้แย้งกับข้อฎีกาของจำเลยซึ่งต่อสู้ว่า จำเลยมีความชอบธรรมที่จะกล่าวต่อว่า เพื่อป้องกันส่วนได้เสียหรือความเสียหายของตนได้ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๓๒๘ จำเลยจึงไม่ควรมีความผิดตามฟ้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๕๖/๒๕๔๔ โจทก์ฟ้องว่า จำเลยมีอาชีพทางขายเครื่องดื่ม ได้บังอาจใช้หุ้ตราเรือ ๒ มวนแทนเงิน ๒๐ สตางค์ ทอนให้แก่ผู้ซื้อเครื่องดื่มจากร้านของจำเลย โดยจำเลยมิได้รับอนุญาตจากรัฐบาล ขอให้ลงโทษตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๐ มาตรา ๑๐ จำเลยให้การรับสารภาพ ศาลล่างยกฟ้อง โดยมีความเห็นว่า มาตรา ๑๐ พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๔๗๐ บัญญัติว่า "ผู้ใด ทำ จำหน่าย หรือใช้ หรือนำออกใช้ซึ่งวัตถุ เครื่องหมายใด ๆ แทนเงิน ฯลฯ ท่านว่ามีความผิดให้ปรับไม่เกินสามเท่าแห่งค่าที่ตราไว้ในวัตถุอันเป็นความผิดซึ่งกระทำลงนั้น

หรือปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาทแล้วแต่จำนวนใดจะมากกว่ากัน" ข้อความ
 ตามนี้ย่อมหมายถึงวัตถุที่สร้างขึ้นโดยมีเจตนามุ่งหมายจะใช้แทนเงินโดยเฉพาะ
 เจาะจง และมีเครื่องหมายใด ๆ แทนเงินเช่นว่า มีค่าเท่าใด ให้ปรากฏ
 ในวัตถุนั้น บุหรืนี้เป็นเพียงสินค้าอย่างหนึ่งเท่านั้น หากมีลักษณะตามที่กฎหมาย
 บัญญัติไว้ว่าเป็นวัตถุแทนเงินไม่ การกระทำของจำเลยจึงยังไม่เป็นผิดตาม
 บทกฎหมายที่โจทก์ฟ้อง

ศาลฎีกาเห็นฟ้องด้วยศาลล่างว่า การกระทำของจำเลยไม่เป็น
 ความผิดตามที่โจทก์ฟ้อง เพราะบุหรืที่จำเลยใช้ทอนให้แก่ผู้อื่นนั้น หากมีลักษณะ
 ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นวัตถุแทนเงินไม่

ในกรณีที่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายหลายบท อาจจะปรับได้กับข้อพิพาท
 จะนำบทบัญญัติใดมาปรับ? เพราะเหตุใด? โปรดพิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้:

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๑๓๘/๒๕๐๕ เป็นเจ้าพนักงานทำการจับ
 กุมเขาโดยชอบแล้ว แต่กลับทุจริต เรียกและรับเงินแล้วปล่อยตัวไป ไม่ส่ง
 ตัวเพื่อดำเนินคดี ความผิดย่อมเข้าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑๔๘
 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา
 พ.ศ. ๒๕๐๒ มาตรา ๕ แต่ไม่ผิดตาม มาตรา ๑๔๘ เพราะมาตรา ๑๔๘
 เป็นเรื่องเริ่มต้นด้วยการใช้อำนาจในตำแหน่งโดยมิชอบ แต่มาตรา ๑๔๘
 นั้นเป็นเรื่องเริ่มต้นโดยใช้อำนาจในตำแหน่งโดยชอบแล้วกลับทุจริตในภายหลัง
 และเมื่อผิดมาตรา ๑๔๘ อันเป็นบทเฉพาะแล้ว ย่อมไม่ผิดมาตรา ๑๕๑ ซึ่ง
 เป็นบททั่วไปอีก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๘๘/๒๕๔๔ ตามพระราชบัญญัติเดินเรือ
 ในน่านน้ำสยาม พ.ศ. ๒๔๕๖ มาตรา ๓๐๘ กำหนดอายุความลสิทธิเรียกร้อง
 ค่าเสียหายใด ๆ อันเกิดจากการที่เรือโค่นกันไว้ ๖ เดือน แต่ตามประมวล
 กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๔๘๘ กำหนดอายุความเรื่องละเมิดไว้ ๑ ปี

ปัญหาว่าจะใช้กฎหมายฉบับใดบังคับ ที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "...
 อายุความตามพระราชบัญญัติเดินเรือในน่านน้ำสยาม พ.ศ. ๒๔๕๖ มาตรา
 ๓๐๘ นี้ บัญญัติให้ใช้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ ก่อนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 เมื่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ประมวลบทบัญญัติต่าง ๆ ตามกฎหมาย
 ส่วนแพ่งขึ้นแล้ว และวางบทบัญญัติไว้ชัดเจนใน มาตรา ๓ ว่า ตั้งแต่วันที่ใช้
 ประมวลกฎหมายนี้สืบไป ให้ยกเลิกบรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่น ๆ
 ในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในประมวลกฎหมายนี้ หรือซึ่งแย้งกับบทแห่งประมวล
 กฎหมายนี้ ก็เป็นที่เห็นได้ชัดว่า บรรดากฎหมายเก่าทั้งหลายในส่วนที่มี
 บัญญัติไว้ แล้วก็ดี หรือขัดแย้งกับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 ก็ดี เป็นอันถูกยกเลิกไปแล้วทั้งสิ้น เว้นไว้แต่ในบางกรณีที่เห็นควร ยังคง
 ให้ใช้อยู่ ก็ต้องมีบัญญัติไว้เป็นพิเศษว่าเป็นเช่นนั้น ดังกรณีปรากฏในมาตรา
 ๑๓๒๖ เป็นต้น

คดีเรื่องนี้ แม้จะเป็นความเสียหายอันเกิดแต่เรื่องเรือโดนกันก็
 ดี ก็เห็นได้ชัดว่า เป็นเรื่องละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้
 เอง ซึ่งตามมาตรา ๔๔๘ กำหนดอายุความไว้ ๑ ปี และมีได้บัญญัติยกเว้น
 เป็นพิเศษไว้อย่างไร จึงต้องใช้อายุความตามมาตรา ๔๔๘ นี้เป็นบทบังคับ..."

ในกรณีที่ตัวบทกฎหมายเคลือบคลุม หรือหลักกฎหมายในเรื่องนั้น ๆ
มีอยู่ไม่แจ่มชัด ศาลอาจจะต้องให้เหตุผลประกอบว่า เจตนารมณ์ของกฎหมาย
นั้น ๆ มีประการใด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เหตุใดกฎหมายจึงบัญญัติเช่นนั้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๕๔/๒๕๐๘ ศาลฎีกาได้อธิบายเกี่ยวกับ
 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔๘ วรรค ๑ (ก) ว่า มาตรา
 ดังกล่าวได้ "บัญญัติถึงการที่ผู้นำสืบพยานภายหลัง สืบพยานที่กล่าวหรือเปลี่ยน
 แปลงแก้ไขถ้อยคำพยานของฝ่ายที่นำสืบก่อน เฉพาะเมื่อขอความที่ผู้นำสืบ
 ภายหลัง เป็นข้อความที่พยานของฝ่ายนำสืบก่อน เป็นผู้รู้เห็นอยู่ด้วยเท่านั้น

กฎหมายจึงบัญญัติให้ผู้นำสืบพยานภายหลังถามค้านไว้ก่อน เพื่อให้พยานผู้นั้นอธิบายข้อความที่ตนรู้เห็นข้อที่ฝ่ายหลังนี้ นำสืบไว้เสียก่อน เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายหลังเอาเปรียบโดยนำสืบหักล้างมิให้ฝ่ายแรกรู้ตัว ไม่มีโอกาสเสนอพยานหลักฐานครบถ้วน เป็นการเสียความยุติธรรม..."

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๔๔/๒๕๐๖ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๓๔๒ ประกอบกับมาตรา ๑๓๔๓ แสดงให้เห็นว่ากฎหมายมีเจตนารมณ์ที่จะป้องกันมิให้ที่ดินซึ่งอยู่ชิดแนวเขตพังลงตามธรรมชาติเนื่องจากการชูดินใกล้แนวเขตที่ดินจนเกินไป จึงได้กำหนดไว้ว่าการชูดินหรือร่อนน้ำจะทำใกล้แนวเขตที่ดินกว่าครึ่งหนึ่งแห่งส่วนลึกของคูหรือร่องนั้นไม่ได้ ในกรณีที่เกิดกอลงกันให้ถือเอาที่นาร่วมเป็นแนวเขตที่ดินร่วมกัน การวัดระยะที่กำหนดไว้ในมาตรา ๑๓๔๒ จะต้องวัดจากริมที่นาร่วม ไม่ใช่วัดจากกึ่งกลางที่นาร่วม (อ้างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๔๘๐/๒๕๓๓)

ในกรณีที่ไม่มีบทกฎหมายโดยตรง แต่ศาลวินิจฉัยคดีโดยอาศัยหลักกฎหมายทั่วไป ศาลอาจให้เหตุผลด้วยว่า เหตุใดหลักกฎหมายทั่วไปจึงเป็นเช่นนั้น

อุทาหรณ์ที่เด่นเรื่องหนึ่งในข้อนี้คือ เหตุใดหลักกฎหมายจึงมีว่า: "ความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัว"

เสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงกล่าวไว้ในหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๐๙/ ร.ศ. ๑๒๔ ว่า " ฯลฯ ... ในเรื่องเข้าใจกฎหมายผิดนั้น มีว่าจะยกการเข้าใจกฎหมายผิดมาแก้ตัวไม่ได้ ด้วยเหตุว่าถ้ายอมให้แก้ตัวได้ด้วยข้อนี้แล้ว ผู้ทำผิดทุกคนคงร้องว่าตนเข้าใจกฎหมายผิดไปหลุดโทษได้ทุกคน กฎหมายเป็นอันไม่ต้องมีกัน ต่างคนต่างทำอะไรได้ตามใจชอบ ฯลฯ จะยกการเข้าใจกฎหมายผิดมาแก้ตัวไม่ได้ เป็นสุภาภิตขึ้นพวกโรมันมาแล้ว"

ซึ่งต่อมาคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๑๘/๒๕๐๘ ได้วินิจฉัยโดยถือหลักเดียวกันว่า "...แม้ศาลจะเห็นใจในความเข้าใจผิด ศาลก็ไม่มีอำนาจที่จะสั่งเป็นอย่างอื่นให้เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายได้ อนึ่ง การที่ได้ปฏิบัติตามกฎหมายเพราะไม่รู้กฎหมายในส่วนแห่ง ก็ไม่อาจอ้างเป็นข้อแก้ตัวได้ เพราะถ้ายอมให้อ้างได้ ก็จะมีผลว่ากฎหมายใช้บังคับได้ เฉพาะผู้รู้กฎหมาย"

ในบางกรณีศาลอ้างหลักการที่ความกฎหมายเป็นเหตุผลในการปรับบทกฎหมายเข้ากับรูปคดี

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๘๘/๒๕๐๑ ชื่อทรัพย์สินจากผู้มิใช่เจ้าของทรัพย์สิน ย่อมไม่ได้กรรมสิทธิ์ เพราะผู้รับโอนไม่มีสิทธิกว่าผู้โอน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๕๓๑/๒๕๑๒ จำเลยใช้ขวานขนาด ๒ นิ้วครึ่ง ยาว ๓ นิ้วครึ่ง ค้ำมยาว ๑๖ นิ้ว นับว่าเป็นขวานขนาดใหญ่ พ้นข้างหลังผู้เสียหายที่คออันเป็นอวัยวะสำคัญโดยแรงเป็นบาดแผลฉกรรจ์ ถ้าไม่รักษาพยาบาลทันทีทั้งนี้ก็อาจถึงแก่ความตายเนื่องจากโลหิตออกมากได้ กรรมยอมเป็นเครื่องชี้เจตนา จำเลยต้องมีความผิดฐานพยายามฆ่า

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๓๕๓/๒๕๐๓ การที่เจ้าของที่ดินลงลายมือชื่อมอบอำนาจให้เขาเอาโฉนดของตนไปทำการอย่างหนึ่ง โดยไม่กรอกข้อความลงในใบมอบอำนาจเขาดัดบัญชีออกลายมือชื่อนั้นไปทำการอย่างหนึ่งที่กินเสียดังนี้เมื่อผู้ซื้อฝากไว้โดยสุจริต เจ้าของที่ดินจะอ้างความประมาทเลินเล่อของตนมาเพิกถอนนิติกรรมการขายฝากหาได้ไม่ สุจริตด้วยกัน ผู้ประมาทเลินเล่อยอมเสียเปรียบ

หลักกฎหมายทั่วไปที่กฎหมายบัญญัติไว้ให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะพิจารณาตามรูปคดีที่มาสู่ศาล ที่น่าพิจารณาในที่นี้คือเรื่องหนึ่งคือ เรื่องใดเป็นเรื่องขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนและศาลวินิจฉัยโดยอาศัยเหตุผลอะไร

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๔๘/๒๔๙๒ มีข้อเท็จจริงว่า โจทก์ ซึ่งเป็นมารดาของเด็กเกิดจากจำเลยซึ่งเป็นชายชู้ ฟ้องศาลขอให้จำเลยรับรองว่าเด็กนั้นเป็นบุตรของจำเลย จำเลยต่อสู้ว่า โจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง เพราะเรื่องนี้ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "การประพฤติดีศีลธรรม หากจะมีก็เป็นเรื่องของหญิงกับชายชู้ เด็กมิได้มีส่วนในการกระทำอันเป็นผิดนัดด้วย การพิพากษาให้เด็กเป็นบุตรอันแท้จริงของบิดา ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีประการใด กลับเป็นการแก้ไขให้ชอบด้วยศีลธรรมเสียอีก เพราะเป็นการถูกต้องและสมควรที่จะให้เด็กเป็นบุตรของบิดาที่แท้จริง ยิ่งกว่าให้เป็นบุตรของผู้อื่น"

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๕๐/๒๔๙๒ ทำสัญญากันว่าโจทก์จ่ายเงินให้จำเลยเพื่อหาทนายฟ้องความเรื่องที่ดิน ถ้าจำเลยแพ้คดี เงินนั้นเป็นพับถ้าชนะคดีจำเลยยอมโอนที่ดินที่ชนะความให้โจทก์ โดยโจทก์ต้องเลี้ยงดูจำเลยตลอดชีวิต ดังนี้เป็นสัญญาให้ได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการเป็นความ ซึ่งตนไม่มีส่วนในมูลคดี เป็นการแสวงหาประโยชน์จากการที่ผู้อื่นเป็นความกัน ย่อมเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน จึงเป็นโมฆะ โจทก์จะมาฟ้องขอให้บังคับตามสัญญา หรือฟ้องเรียกเงินคืนไม่ได้

ได้มีหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้ว่า "การทำสัญญาให้เขายืมเงินไปเป็นความกัน ไม่น่าจะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่ถ้าผู้ใดออกเงินไปให้แก่คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นความกัน โดยตนไม่มีส่วนได้เสียในคดีนั้น และสัญญาว่าตนจะต้องได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินที่พิพาทกันแล้ว ตามกฎหมายอังกฤษถือว่า เป็นความผิดทางอาญา ฐานยืมย่งส่งเสริมให้เขาเป็นความกัน ซึ่งเรียกว่า Maintenance หรือ Champerty ... ฯลฯ แม้จะไม่มีตัวบทกฎหมายในทางอาญา เอาความผิด

แก่บุคคลผู้ประพฤติดังนี้ในประเทศไทยก็ดี แต่เมื่อพิจารณาถึงความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว การประพฤติดังนี้ย่อมทำให้เกิดความ ไม่สงบสุขแก่บ้านเมือง คดีความที่มีมูลหรือไม่มีมูล แต่อาจจะระงับกันด้วย วิธีใดวิธีหนึ่ง ก็จะมีมาสู่ศาลมากขึ้น และการที่กฎหมายอังกฤษยอมยกเว้น ไว้ให้ผู้อื่นช่วยเหลือออกเงินทองฟ้องร้องกันในทางอาญาแล้วไม่เอาเป็นคิด นั้นก็น่าจะเป็นเพราะเหตุที่คดีอาญาเป็นเรื่องที่บ้านเมืองต้องการกำราบ ปราบปรามและให้ความยุติธรรม... "(๑๐)

(๒) การให้เหตุผลในปัญหาข้อเท็จจริง

เหตุผลในปัญหาข้อเท็จจริงนี้ จะต้องเป็นเหตุผลที่สกัดเอามาจาก ข้อเท็จจริงในคดีนั้นเอง และเหตุผลนั้นจะต้องสอดคล้องกับสามัญสำนึกด้วย เสมอ มิฉะนั้นจะไม่มีโอกาสสูงใจให้ผู้ใดคล้อยตามได้เลย

โปรดพิจารณาตัวอย่างปัญหาข้อเท็จจริงจากคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ ๑๔๔๐/๒๔๔๕ ซึ่งจำเลยถูกฟ้องในความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ศาล ฎีกาวินิจฉัยว่า:

"โจทก์เป็นหญิงสาว แต่เป็นผู้รู้สึกการดีชั่วแล้วในเชิงสังวาส ฝ่ายจำเลยเป็นคนค่อนข้างชรา หญิงสาวที่ใจไม่หนักแน่น บางทีก็จะ ลังเล ที่แรกถึงจะยินยอม ที่หลังกลับไม่ยินยอม และพาโลหาเหตุ ต่าง ๆ เรื่องนี้ถ้าโจทก์เป็นหญิงที่น้ำใจหนักแน่น สงวนตัวจริงแล้ว จะต้องหาทางหลีกเลี่ยง บอกกล่าวเสียตั้งแต่คืนแรก ไม่ควรจะสงบ เนื้อความไว้ ปลอຍให้จำเลยเข้าปล้ำปลุกทุกคืนมากครั้งจนนับไม่ถ้วน

(๑๐) ทวี เจริญพิทักษ์, คำพิพากษาศาลฎีกาประจำพุทธศักราช ๒๔๔๖, จัดพิมพ์โดยเนติบัณฑิตยสภา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงทองการพิมพ์, ๒๔๔๖) หน้า ๕๖๔

เป็นแต่เอาพดด้งจำเลยบ้าง และเมื่อจำเลยจับแขนก็เงยเสีย ปล่อยให้จับเล่นตามสบายบ้าง (อันเป็นมารยาทหญิงชั่วววนชกชวนจำเลยซึ่งเป็นชาย)"

ในที่สุดกรรมการศาลฎีกาซึ่งขาดคดีนี้ว่า "พิจารณาได้ความจริง แต่เพียงว่า จำเลยได้เข้าหาและปลุกปล้ำ จำเลยไม่ได้ยินใจ ไม่ได้พยายาม ยุ่มขึ้นกระทำชำเราโจทก์ดูจกจกกล่าวหา ศาลล่างปรีกษาคดีไม่รู้หนักเบาในทางที่ทางประเวณีธรรม ไม่ชอบด้วยวิธีพิจารณารรคดี ควรให้ยกคำพิพากษาศาลล่างทั้งสองและให้ยกฟ้องโจทก์เสียด้วย"

แม้ว่าคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้จะวินิจฉัยมากกว่า ๖๐ ปีแล้วก็ตาม หลักวินิจฉัยก็คงถือเอาความสอดคล้องกับสามัญสำนึก เป็นสำคัญตลอดมาจนทุกวันนี้

ตัวอย่างอื่น ๆ อันเกี่ยวกับการให้เหตุผลในข้อเท็จจริง เช่น :
ศาลแพ่งได้วินิจฉัยไว้ในคดีหนึ่งว่า "ศาลได้พิเคราะห์แล้วไม่น่าเชื่อว่าโจทก์จะได้ขายหรือให้ที่ดินนี้แก่นายจิวเลย เพราะได้ความจากนายจิวว่า เวลาทำสัญญา โจทก์จำเลยก็ไปด้วยกัน แต่ใจไม่ปรากฏว่าจำเลยได้ลงชื่อร่วมขายหรือรู้เห็นในสัญญาด้วย ทั้ง ๆ ที่โจทก์จำเลยต่างก็มีส่วนร่วมกันในที่ดินรายนี้ กับทั้งเมื่อพิเคราะห์ถึงสัญญาโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว สงสัยว่าจะไม่ใช่สัญญาที่ทำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งระยะเวลาล่วงเลยมาถึง ๖ ปีเลย โดยร่องรอยและสีของหมึกก็ยังดูใหม่อยู่ไม่สมกับที่ทำในระยะเวลาานมาถึง ๖ ปีเลย..."

ในคดีนี้ โจทก์ฟ้องว่าจำเลยขับรดโดยประมาทเป็นเหตุให้นายมนูถึงแก่ความตาย จำเลยสู้ว่า จำเลยมิได้ขับรดกันเกิดเหตุ เพราะขับรดไม่เป็น ในวันเกิดเหตุ นายมนูผู้ตายซึ่งเป็นเจ้าของรถเป็นผู้ขับ จำเลยนั่งไปด้วย เมื่อเกิดเหตุรถพลิกคว่ำ จำเลยกระเด็นไปอยู่บนถนนได้รับบาดเจ็บ

เล็กน้อย ศาลฎีกาได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ตอนหนึ่งว่า "...ตามปกติรถยนต์ที่แล่นมาด้วยความเร็วสูงแล้วแลลบนจนถึงพลิกหงายคันขึ้นเช่นนั้น คนในรถที่ไม่มีสิ่งใดยึดเหนี่ยวย่อมต้องกระเด็นไปตามแรงรถเหวี่ยง การที่ผู้ตายเป็นผู้หนึ่งที่กระเด็นไปอยู่ห่างรถประมาณ ๕ เมตร ก็แสดงว่าผู้ตายมิได้ยึดเหนี่ยวสิ่งใด ไม่อาจจะเป็นผู้ขับรถที่พอจะมีพวงมาลัยรถเป็นที่ยึดเหนี่ยวไว้ได้บ้าง..." (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๑๐/๒๕๐๖)

อีกคดีหนึ่งผู้เสียหายถูกยิงบาดเจ็บต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาล และปรากฏว่ามีคนร้ายเข้าไปยิงผู้เสียหายในโรงพยาบาล แต่ผู้เสียหายไม่ถึงแก่ความตายและผู้เสียหายให้การว่าจำคนร้ายได้ว่าเป็นจำเลยในคดีนี้ ศาลฎีกาได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ตอนหนึ่งว่า

"... ส่วนคำของผู้เสียหายก็เป็นที่น่าสงสัยเช่นเดียวกัน เหตุที่เกิดขึ้นก็เป็นเวลาถึง ๑ นาฬิกาแล้ว และผู้เสียหายก็ได้รับบาดเจ็บถึงต้องเข้าห้องผ่าตัดต้องให้เลือดให้น้ำเกลือ น่าจะมีความอ่อนเพลียหลับสนิทไปแล้ว ไม่น่าเชื่อว่าจะยังเคลิ้ม ๆ อยู่ ที่ผู้เสียหายว่าคนร้ายซ่อนศีรษะให้พลิกหน้าไปเสียอีกทางหนึ่งก่อนจึงยิงนั้น ก็ขัดต่อเหตุผลไม่น่าเชื่อ คนร้ายจะเสียเวลาพลิกศีรษะผู้เสียหายไปเพื่อประโยชน์อะไร ที่จริงแล้วคนร้ายน่าจะกลัวว่าผู้เสียหายจะตื่นขึ้นมาเห็นเข้ามากกว่า เพราะในห้องนั้นก็มืดสว่างมากพอเห็นกันได้ถนัด ผู้เสียหายอาจส่งเสียงเอะอะขึ้นก็ได้ อนึ่ง แม้หากจะฟังว่าคนร้ายได้พลิกศีรษะผู้เสียหายให้กลับตะแคงไปอีกทางหนึ่งก่อนจึงยิง ดังที่ผู้เสียหายเบิกความก็ตาม แต่คดีก็ได้ความว่าผู้เสียหายในขณะนั้นกำลังเคลิ้ม ๆ อยู่ ฉะนั้น กว่าที่ผู้เสียหายจะรู้สึกตัวลืมตาขึ้นมา หน้าของผู้เสียหายก็ควระพลิกหันไปอีกทางหนึ่งแล้ว ไม่น่าเชื่อว่าจะหันเห็นจนจำคนร้ายได้ถนัด..." (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๑๗/๒๕๐๖)

๔. ตัวอย่างการให้เหตุผลในคำพิพากษาที่บกพร่องหรือผิดพลาด

ด้วยความเคารพอย่างสูงต่อศาลฎีกา การติชมคำพิพากษาบางตอนบางเรื่อง เป็นการติชมในเชิงวิชาการโดยเฉพาะเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับเหตุผลแห่งการวินิจฉัยคดี

ก. เหตุผลแบบกำปั้นทุบดิน

๑. "พิเคราะห์แล้วไม่มีเหตุผลที่จะอนุญาตให้โจทก์ปิดอากรแสตมป์เพิ่มเติมในชั้นนี้ ให้ยกคำร้อง"

๒. "ศาลฎีกาเห็นว่า ตามมาตรา ๑๑๖ แห่งกฎหมายลักษณะอาญา บัญญัติว่า

"ผู้ใดหมิ่นประมาทต่อ เจ้าพนักงานซึ่งกระทำการตามหน้าที่อันชอบด้วยกฎหมายก็ดี ... ท่านว่ามันมีความผิด ฯลฯ คดีนี้จำเลยได้หมิ่นประมาทนายร้อยตำรวจโทชิต ผู้กระทำการตามหน้าที่ เพราะฉะนั้นจำเลยจึงมีความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา ๑๑๖ ดูกกล่าวแล้ว..."

ตามตัวอย่างทั้งสองข้างต้นนี้ เห็นได้ว่าศาลได้ให้เหตุผลที่สั้นจนเกินไปเลยไม่ทราบว่าเหตุผลที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร เช่น ตามตัวอย่างแรกศาลให้เหตุผลว่าไม่มีเหตุผลที่จะอนุญาตซึ่งเมื่ออ่านแล้วก็ยังไม่ทราบว่าเพราะเหตุใดศาลจึงไม่อนุญาต ซึ่งความจริงแล้ว ศาลควรให้เหตุผลว่า ศาลไม่อนุญาตเพราะเหตุใด ส่วนตัวอย่างที่ ๒ ศาลควรกล่าวว่า จำเลยกระทำการอย่างไรต่อนายร้อยตำรวจโทชิต และการกระทำเช่นนั้นเป็นผิดฐานไหน เพราะเหตุใด

ข. เหตุผลไม่เพียงพอ

"ส่วนฎีกาโจทก์ที่ขอให้ปรับโทษของจำเลยต่อจากคดีแดงที่... ด้วยนั้น เห็นว่าเมื่อจำเลยต้องโทษตลอดชีวิตแล้วก็ปรับโทษต่อไปอีก"

ตามตัวอย่างนี้ น่าคิดว่า เหตุผลที่ศาลให้ น่าจะไม่เพียงพอ ตาม เหตุผลที่ศาลให้ นั้นหมายความว่า จำเลยต้องติดคุกไม่มีวันออก จึงจะนับโทษ ต่อให้ไม่ได้ ซึ่งความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะแม้ศาลจะพิพากษาให้ จำเลยต้องโทษตลอดชีวิตแล้วก็ตาม แต่ไม่เคยปรากฏเลยว่า จำเลยติดคุกไป จนตาย เนื่องจากมีการลดหย่อนและอภัยโทษกันอยู่เสมอ ในไม่ช้าก็ถูกปล่อย ตัว

ก. เหตุผลไม่หนักแน่น

๑. "คดีเรื่องความรับผิดชอบอากร แม้เป็นความแพ่งก็ต้องแปล กฎหมายโดยเคร่งครัด เมื่อไม่มีบทให้เก็บภาษีโดยตรงแล้ว จะนำบทอื่นมา เทียบเคียงไม่ได้ โจทก์ไม่ต้องเสียภาษีการค่า"

ข้อสังเกต เหตุผลที่แท้จริงควรจะเป็นว่า กฎหมายเกี่ยวกับ ภาษีอากร เป็นกฎหมายที่กระทบกระเทือนถึงสิทธิหรือกำหนดหน้าที่ของเอกชน จึงต้องตีความโดยเคร่งครัด

๒. "ศาลนี้เห็นว่า ค่าปลงศพรวมค่าใช้จ่ายอันจำเป็นนี้ ควรต้อง พิจารณาตามสมควร และความจำเป็นตามฐานะของผู้ตาย ทั้งต้องพิจารณาถึง ประเพณีการทำศพตามสัทธินิยมประเพณี และต้องไม่ใช่รายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย เกินไป มิใช่ว่าเมื่อจ่ายไปเท่าไรแล้ว จะเรียกเรื่องเอาได้ทั้งหมด เพราะจะ เป็นช่องทางให้เพิ่มความเสียหาย เพื่อเรียกร้องให้จำเลยต้องจ่ายมากเกินไป จำเป็น สำหรับค่าบวชพระและเณรหน้าศพ ค่าแควรอง และค่าเลี้ยงดูแขกใน การทำบุญ ๑๐๐ วันภายหลังที่เผาศพแล้วนั้น ไม่เกี่ยวกับการปลงศพ เพราะ ศพได้เผาไปแล้ว เป็นศรัทธาของโจทก์ผู้เป็นเจ้าภาพจัดทำขึ้นเอง ไม่ควร ต้องให้จำเลยต้องรับผิดชอบไปใช้แทน

ข้อสังเกต

๑. เหตุผลของศาลขัดกันเอง เพราะการบวชพระและเณรหน้าศพ

รวมทั้งตรวจในงานศพ ก็เป็นประเพณีการทำศพตามสัทธินิยมของไทย

๒. การทำบุญ ๑๐๐ วันก็ควรถือเป็นส่วนหนึ่งของการปลงศพ
แม้ศพจะเผาไปแล้วก็ตาม

ง. เหตุกับผลไม่ตรงกัน

"การเพิ่มหุ้นใหม่ในการเพิ่มทุนบริษัทนี้ บริษัทจะต้องเก็บเงินไว้
สำหรับเข้าทุนสำรองด้วย แต่สำหรับบริษัทนี้ได้ขายหุ้นที่เพิ่มใหม่ในอัตราสูงกว่า
มูลค่าหุ้น ดังนั้น จึงเป็นสิทธิของบริษัทที่จะเอาเงินจำนวนที่เพิ่มขึ้น โดยได้
กำไรจากการขายหุ้นนี้ไปใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ในกิจการของบริษัทตามที่
เห็นสมควรได้"

จ. เหตุผลที่ขัดกันเอง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๐๘๒/๒๕๑๑ ศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงว่า
จำเลยได้ใช้มีดพร้าเป็นอาวุธฟันนายพลอบ ถึงแก่ความตายจริง แต่เห็นว่า
ผู้ตายเป็นคนเกะกะ เข้าไปพูดแหวะหาเรื่องทำทนายชิวโหระ จำเลยก่อน
แล้วใช้มีดพร้าจะเข้าฟัน เมื่อจำเลยแย่งมีดได้แล้วก็ไม่ฟันทันที ต่อเมื่อ
ผู้ตายใช้มีดพร้าจะเข้าแทงจำเลย ๆ จึงได้หันแผลแรกลงไปในศีรษะผู้ตาย
ล้มลงเงยไปแล้ว แต่เห็นจะเป็นว่า เพราะจำเลยโหระจัดที่ถูกรังแกก่อนยับ
ยังไม่อยู่ จำเลยจึงฟันซ้ำลงไปอีกจนคอเกือบขาด การกระทำของจำเลย
ตอนนี้เป็นการป้องกันเกินกว่าเหตุ พิพากษาลงโทษจำเลยตามประมวลกฎหมาย
อาญา มาตรา ๒๘๘, ๑๒, ๒๙

ศาลอุทธรณ์พิพากษายืน

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "... ที่ศาลอุทธรณ์พิพากษาว่าการกระทำ
ของจำเลยเป็นการกระทำโดยป้องกันเกินสมควรกว่าเหตุและการกระทำโดย
บันดาลโหระด้วยนั้น ศาลฎีกาเห็นว่ายังไม่ชอบเพราะองค์ประกอบของการ
กระทำโดยป้องกันตัว และการกระทำโดยบันดาลโหระนั้นต่างกัน ถ้าการกระทำ

โดยบันดาลโทสะ ศาลฎีกาเห็นว่าการกระทำของจำเลยในคดีนี้เป็นกรกระทำ โดยป้องกันตัวเกินสมควรแก่เหตุ ไม่ใช่การกระทำโดยบันดาลโทสะ ตาม ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๗๒

ฉ. เหตุผล "เพื่อหนีความ" หรือทำลายน้ำหนักร่างกาย

ในกรณีที่ศาลให้เหตุผลเพื่อหนีความนั้น แทนที่จะช่วยให้เหตุผลของ คำวินิจฉัยหนักแน่นขึ้น กลับเป็นการทำลายน้ำหนักแห่งคำวินิจฉัยไปเป็นอันมาก ซ้ำในบางกรณีเป็นการขัดแย้งกันเอง เช่น :

๑. คดีนี้โจทก์ฟ้องบังคับจำเลยตามสัญญากู้ยืมเงิน จำเลยให้การต่อสู้ว่า ต้นเงินกู้จำนวนตามฟ้องนั้นเป็นเงินมัดจำค่าซื้อที่ดินที่โจทก์วางไว้ กับจำเลยตามสัญญาซื้อขายที่ดิน แต่เนื่องจากขณะทำสัญญา ไม่มีแบบพิมพ์สัญญาซื้อขาย จึงเอาแบบพิมพ์สัญญาที่มากลอกข้อความแทน

ศาลวินิจฉัยว่า "... แม้จำเลยจะอ้างว่าเป็นการริบเงินมัดจำ ในการซื้อขายที่ ก็ไม่ทำให้จำเลยพ้นความรับผิดชอบในเมื่อหลักฐานที่จำเลยทำให้ โจทก์ยึดถือไว้มีผลบังคับในลักษณะกู้เงินกัน หากผู้กรณีประสงค์จะให้เพียง หลักฐานการวางเงินมัดจำในการซื้อขายที่ดิน ก็ไม่น่าจะทำหนังสือเป็นสัญญา ตามข้อต่อสู้ของจำเลยมุ่งที่จะให้เกิดผลในการริบเงินมัดจำที่จำเลยอ้างนั้นเอง ซึ่งจะเป็นการนำสืบอันขัดต่อเอกสารสัญญาที่ขายฟ้อง ที่จำเลยอ้างว่าเมื่อรับ โอนมัดจำแล้ว ไม่มีแบบพิมพ์สัญญาซื้อขาย จึงเอาแบบพิมพ์สัญญาเงินมากลอก แทนสัญญาซื้อขายนั้นเป็นเรื่องไร้เหตุผล รูปคดีไม่ว่าจะพิเคราะห์ในด้านเจตนา ของผู้กรณีหรือตามหลักฐานเอกสารที่พิพาทกัน จำเลยไม่มีทางชนะคดีโจทก์ได้

ข้อสังเกต คำวินิจฉัยของศาลออกไปทั้งในแง่ข้อกฎหมายและ ข้อเท็จจริง สำหรับในแง่ข้อเท็จจริงนั้นคงจะมุ่งประสงค์ "เพื่อหนีความ" แต่ เกรงว่าถ้าออกไปในแง่นี้ เหตุผลแห่งคำวินิจฉัยจะขัดกันเอง ในแง่ที่ว่าเมื่อ ถือว่าเป็นการนำสืบเปลี่ยนแปลงแก้ไขเอกสารซึ่งต้องห้ามตามประมวลกฎหมาย

วิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๔๕ อยู่แล้ว เหตุไฉนศาลจึงรับฟังข้อนำสืบของจำเลยดังกล่าว เพื่อวินิจฉัยในปัญหาข้อเท็จจริงให้อีก

ในที่นี้ควรตัดข้อความที่ขีดเส้นใต้ ซึ่งเป็นคำวินิจฉัยในปัญหาข้อเท็จจริงออกทั้งหมด

๒. คดีเรื่องหนึ่ง ศาลได้วินิจฉัยว่า "ข้อที่โจทก์ฎีกาว่า โจทก์ได้ร้องทุกข์ ใต้ฟ้องคดีเป็นการบอกกล่าวโมฆียกรรมแล้วนั้น ศาลฎีกาเห็นว่า การร้องทุกข์คดี การฟ้องคดีก็มิใช่การบอกกล่าวโมฆียะกรรมตามมาตรา ๑๓๘ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ถึงแม้จะรับฟังเป็นการบอกกล่าว ศาลฎีกาก็เห็นว่า ไม่เป็นการกระทบทกระเทือนสิทธิของจำเลยที่ ๒ ผู้รับข้อฝาก และจำเลยที่ ๓ ผู้รับโอนที่พิพาทนี้ไว้โดยสุจริต และเสียค่าตอบแทน และได้จดทะเบียนการโอนแล้ว ตามมาตรา ๑๓๒๔ และ มาตรา ๑๓๐๐ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์"

๓. ศาลฎีกาได้มีคำสั่งในคดีนี้ว่า "ฎีกาของโจทก์ข้อที่อ้างมาว่าเป็นฎีกาข้อกฎหมาย เพราะศาลอุทธรณ์วินิจฉัยคดีเป็นการฝ่าฝืนคำพยานหลักฐานในท้องสำนวนนั้น แม้หากจะถือได้ว่าเป็นข้อกฎหมาย ก็เป็นข้อกฎหมายที่ไม่เป็นสาระแก่คดีอันควรได้รับการวินิจฉัย เพราะถึงอย่างไรก็ไม่ทำให้การวินิจฉัยคดีมีผลเปลี่ยนแปลงไปได้"

ข้อสังเกต ผลในคดีนี้จะเห็นว่า ถ้าศาลอุทธรณ์วินิจฉัยคดี แม้ฝ่าฝืนคำพยานหลักฐานในท้องสำนวนยอมทำได้ ถ้าหากผลแห่งคดีไม่เปลี่ยนแปลง

๔. โจทก์ฟ้องจำเลยขอรับมรดกเฉพาะส่วนของนาง เน้นผู้ตาย โดยอ้างว่าโจทก์เป็นบุตรของนายชุน กับนาง เน้นผู้ตาย เมื่อนายชุนถึงแก่กรรมแล้ว นางเน้นมาได้จำเลยเป็นสามี จำเลยต่อสู้ในข้อหนึ่งว่า นางเน้นกับจำเลยได้ตกลงแบ่งแยกทรัพย์สินที่มีอยู่ให้เป็นส่วนสัดของแต่ละฝ่ายโดยเด็ดขาดอันเป็นข้อตกลงแบ่งสินทรัพย์กัน โดยมีหนังสือสัญญาแบ่งทรัพย์สินเป็นหลักฐาน

ศาลได้วินิจฉัยในข้อนี้ว่า "... นางเนี้ยกับจำเลยได้ทำสัญญาแบ่งทรัพย์สินกันตามเอกสารหมาย... ซึ่งเป็นสัญญาระหว่างสามีภริยา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๖๑ และมีผลให้ทรัพย์สินระหว่างนางเนี้ยกับจำเลยแยกออกจากกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๔๘๖, ๑๔๘๗ หรืออย่างน้อยที่สุด ก็มีลักษณะเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความอยู่ด้วย..."

ข. เหตุผลนอกเรื่อง

ในคดีหนึ่งมีปัญหาว่า เป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้งผู้จัดการมรดกหรือไม่ ศาลกล่าวว่า "พิเคราะห์แล้ว การตั้งผู้จัดการมรดก ก็เพื่อให้ผู้นั้นเข้าไปมีอำนาจหน้าที่จัดการแบ่งทรัพย์สินของผู้ตายให้เป็นไปตามกฎหมายอิสลาม ผู้จัดการมรดกจึงเป็นตัวจักรสำคัญเกี่ยวกับทรัพย์สินมรดก ซึ่งถ้าผู้จัดการมรดกแบ่งปันไม่ถูกต้อง ย่อมมีผลกระทบกระเทือน อันอาจทำให้กองมรดกและทายาทได้รับความเสียหายได้ และในบางกรณีผู้จัดการมรดกยังต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อกองมรดกอีกด้วย ผู้จัดการมรดกกับทรัพย์สินอันเป็นกองมรดกจึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก ฉะนั้นแล้วคดีพิพาทนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องตั้งผู้จัดการมรดกนี้ นับได้ว่าเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องมรดกด้วย"

ข้อสังเกต ข้อความที่ขีดเส้นใต้ ไม่น่าจะอยู่ในคำพิพากษา หากแต่เป็นเรื่องเฉพาะในคำวินิจฉัยวิษามรดกมากกว่า

ข. เหตุผลในเชิงเสียชื่อเสียง

๑. คดีฟ้องละเมิดเรียกค่าเสียหายเรื่องหนึ่ง ศาลได้วินิจฉัยถึงความประมาทเลินเล่อของจำเลยว่า "ถ้าหากจำเลยที่ ๑ จะได้ใช้ความระมัดระวังในการขับแข่งขึ้นไป อันไม่ใช่ทางจราจรของตนก็แล้วคือขับไปอย่างช้า ๆ และเปิดไฟสูง เพื่อเห็นทางข้างหน้าชัดเจนยิ่งขึ้นแล้ว จะไม่ชนเข้ากับรถบดถนนได้เลย แม้จะพียงเห็นรถบดถนนในระยะไกล ก็สามารถหยุดรอได้ทันหรือหลีกเลี่ยง นี่ถ้าเป็นคนหรือวัวควายเดินอยู่ตรงรถบดถนน จำเลยที่ ๑ ก็

ต้องขับรถชนเหมือนกันอย่างไม่มีปัญหา"

๒. "... ศาลจึงเชื่อว่า กรณีนี้โจทก์ได้เสกสรรปั้นแต่งพยานขึ้นมาเอง ไม่มีทางที่ศาลจะเชื่อตามที่โจทก์นำสืบ"

๓. "ก็เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดไปแล้ว แม้โจทก์จะฟ้องไว้ก่อน และต่างโทษฐานหนักกว่าก็ดี แต่ก็อาศัยการกระทำเดียวกันนั่นเอง ศาลฎีกาเห็นใจในเหตุที่โจทก์ยื่นคำฟ้องไว้ก่อน และเสียค่าใช้จ่ายทางดำเนินคดีไปมากแล้ว เมื่อวันอัยการฟ้องศาล ศาลตัดสิน โจทก์ก็ยังไม่ได้รับทราบทันท่วงทีในอันที่จะขอให้รวมคดีพิจารณาพิพากษาไปเสียคราวเดียวกัน แต่เหตุผลดังกล่าว ย่อมช่วยไม่ได้"

ญ. เหตุผลลวกวน

"ศาลได้ตรวจสอบนวนประมุขปรึกษาคดีนี้แล้ว เห็นว่าตามคำร้องโจทก์ที่แสดงว่าจำเลยได้เบิกความไว้ว่าอย่างไร ซึ่งโจทก์หาว่าข้อความที่จำเลยเบิกไว้เป็นความเท็จโดยขัดกับความจริงที่มีอยู่ ดังที่กล่าวในฟ้องนั้น เห็นว่า ข้อความที่จำเลยเบิกความไว้ดังกล่าวกับความจริงนี้มีอยู่อย่างใดนั้นไม่ขัดกัน ซึ่งถ้าจะให้จำเลยบอกอย่างสั้น ๆ ว่า จำเลยรู้เห็นอย่างไรในคราวนั้น จำเลยก็จะบอกว่า จำเลยอยู่ที่นั่น รู้เห็นว่า นาย... ชิง นาย... ตาย แต่เมื่อคราวจำเลยเบิกความที่ศาลซึ่งจำเลยถูกชักไซร์ไล่เสี่ยงให้บอกรายละเอียดแห่งการรู้เห็นขึ้น จำเลยก็ย่อมจะบอกรายละเอียดในระหว่างที่เบิกความไว้นั้น ซึ่งได้ผลก็ตรงกันกับที่จำเลยเข้าใจ เนื่องจากได้ยินมากับหูรู่มากับตัวของจำเลยเอง เหตุฉะนั้นจึงถือว่าจำเลยจงใจเบิกความเท็จไม่ได้ ในเมื่อจำเลยกล่าวไปตามความเข้าใจโดยสุจริตของจำเลย

ฎ. เหตุผลเกินความจำเป็น

๑. "ก. ในฐานะโจทก์มีสิทธิฟ้องคดีได้โดยไม่ต้องรับความยินยอมจากสามี เพราะไม่มีกฎหมายห้ามมิให้หญิงมีสามีฟ้องคดีแพ่ง คงบัญญัติเพียงว่าหญิงมีสามี ถ้ามิได้รับอนุญาตจากสามีให้ทำการใดแล้ว ก็งานนั้นไม่ผูกพัน

สินบริคณห์เท่านั้น ทั้งข้อเท็จจริงคดีนี้ได้ความว่า ก. มิได้จดทะเบียนสมรส
กับสามี"

ข้อสังเกต ความจริงเฉพาะข้อความที่ขีดเส้นใต้ ก็พอเพียงแก่
การวินิจฉัยอยู่แล้ว

๒. "การจัดร้านสอาดก็ดี การต้อนรับก็ดี จัดเป็นศิลป์ในการค้า
หาเป็นเหตุให้ขายน้ำชาเกินกว่าราคาควบคุมไม่ ส่วนการชงน้ำชาดีนั้นอาจ
เกี่ยวแก่ฝีมือหรือเอากำไรแต่น้อย ก็อาจทำให้น้ำชามีรสดีได้ ถึงดังนี้ก็ไม่
เป็นเหตุให้ขายเกินราคาควบคุมโดยไม่มีความคิดเช่นเดียวกัน แต่ถ้าผู้ซื้อ
สั่งผู้ขายให้ใส่นมสดนมข้นเป็นพิเศษให้เป็นราคาถ้วยละ ๑ บาท ดังจำเลยนำ
สืบมาก็ฟังไม่ถนัดว่าจำเลยจงใจขายเกินราคาควบคุม เฉพาะรายนายทยา
นายโกะนี้ตามหลักฐาน คำพยานใจทักก็ไม่ปรากฏว่าได้สั่งให้จำเลยใส่นมสด
นมข้นเป็นพิเศษ ... ศาลชั้นต้นฟังข้อเท็จจริงว่า จำเลยขายน้ำชาเกิน
ราคาควบคุมชอบแล้ว"

ที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ในคำพิพากษาบางเรื่อง ท่านผู้พิพากษา
ก็ให้เหตุผลไว้มั่นแน่น แต่บางเรื่องก็ไม่ได้ให้เหตุผลเลย บางเรื่องก็เพียง
แต่อ้างตัวบทกฎหมายโดยมิได้ให้เหตุผลว่า เหตุใดจึงปรับบทกฎหมายบทนั้นบทนี้
ทั้งที่กรณียังมีปัญหาอยู่ สำหรับกรณีบางเรื่องเห็นชัดว่า เข้ากรณีนั้นหรือบท
บัญญัตินี้ ก็ไม่ต้องอ้างเหตุผลอะไรก็ได้ การอ้างบทกฎหมายนั้นเอง เป็นการ
ให้เหตุผลอยู่แล้ว ตรงข้าม ถ้าบทกฎหมายเคลือบคลุม ศาลต้องตีความโดยหา
เจตนารมณ์ของกฎหมายว่าเหตุใดจึงบัญญัติเช่นนั้น ดังนี้ ศาลน่าจะอธิบายด้วย
โดยให้เหตุผลที่จะเอื้อคพอสมควร หรือในกรณีเป็นที่สงสัย ศาลก็ควรให้เหตุผล
อย่างละเอียดเช่นกัน

เกี่ยวกับกรณีที่ศาลวินิจฉัยคดีหรือมีคำสั่งโดยปราศจากเหตุผลหรือ
เหตุผลที่ให้ไม่แน่นแฟ้นพอ นั้น ประธานศาลฎีกาในสมัยหนึ่งได้เคยตักเตือน

ผู้พิพากษาท่านหนึ่งไว้ว่า

"... อันการใช้อำนาจในทางที่ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้
นั้น มีแต่จะทำให้พระราชกำหนดกฎหมายตลอดจนอำนาจของศาล
ถูกโยกคลอนคลาญความศักดิ์สิทธิ์ลง ขอให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลนั้น
พิจารณาโดยตระหนัก และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมีเกียรติสม
กับศักดิ์และตำแหน่งต่อไป" (๑๑)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(๑๑) ข่าวศาล, เล่ม ๓, ฉบับที่ ๕ (๕ สิงหาคม ๒๕๔๘),